

Kõivu nimi

Madis Kõivu tähtsust eesti kultuurile võib vabalt võrrelda Kanti tähtsust õhtumaisele vaimuloole.

4. detsember 1999

• KÕIV

Kui keegi Krossi ja Kaplinski kõrval Nobeli kirjanduspreemiat väärrib, siis on see Madis Kõiv.

► **Miks on Madis Kõiv teile oluline?**

Valle-Sten Maiste

Uusaja ja mõistuse ajastuna peale tunginud vaimne atmosfäär, mis meid paljuski ümbritseb, on oma sügavamates alustes seotud filosoofiliste ümbermõtestustega kohal seisab Immanuel Kanti nimi.

Ometi oli Kant kaasaegsetele vaid üks iseäralik provintsiveidrik, kel maailmakorra mõranemistega küll midagi ei saanud pistmist olla. Isegi siis, kui Kanti vaimupurus häguselt tajuma hakati, ei läinud lõhestatavad võimud ja vaimud raevu. «Ainult väl loevad teda ja needki ei mõista, mida loevad,» raporteeris kuninglik nõuandja. All aastakümneid hiljem leidis vaimulikke, kes oma koeri kättemaksuks Kantideks ris räägib legend.

Eesti kultuuri suurimaid ümbermõtestusi tähistab täna vaieldamatult Madis Kõivu r 90ndad on juba vähemasti neli aastakümnet kirjutava mehe lõppeks kõikvõimalik pjedestaalidele tõstnud.

Üha sagedamini kostub nende hääli, kes arvavad, et kui Eestis üldse keegi Nobeli siis pole see mitte Kross või Kaplinski, vaid pigem Kõiv. Samas koltuvad Kõivu raa miinimumhinnaga lettidel ja vähe on neid, kes teda lugenud, ning veel vähem neic teda kuidagi eripärasena mõistnud. Keegi ei tea, millal harjuvad selle nimega koer lõppeks ehk ka vaim.

Kõivu juubeli iseärasuseks juubelite reas on, et seda ei tähistata tagasivaatamiste rahu, vaid segaduses küsides: - mida tähistab siis ikkagi Kõivu nimi?

Kas Kõiv on Eesti Camus

Vastus sellele küsimusele pole lihtsalt vastus. Tema tähtsust eesti kultuurile võib v võrrelda Immanuel Kanti tähtsusega õhtumaisele vaimuloole. Sellest vastusest v sõltuda, kas meie kirjandus-, teatri- ja mõttemaastiku küsimised jätkuvad sissejuu paljuski viljatuks muutunud traditsiooni pidi või luuakse kontakt selle murrangulise filosoofilise baasiga, mis 20. sajandi vaimuteadustele laiemalt omane on.

Sest kuigi see kontakt on 1990. aastail eestigi nooremate kirjanike ja mõtlejate tek vägagi esil, võib ikkagi arvata, et senikaua, kui säilib ebamäärasus Madis Kõivu hir ja tõlgendamises, pole murrang vaimuilmas pöördumatuna aset leidnud, ning noc tekstide tajumine ja tähendus jääb haprale, kinnistumata ning kildkondlikule pinna

Kõivu mõistmise tähtsus polegi niivõrd selles, et Kõiv murrangu kehtestajana meil ja sügavutiminevaim on, kuivõrd just tema üldises tunnustatuses nendegi hulgas, murrangu olemust ei tunne ega tahagi tunda. Võib öelda, et kuni püsib see Kõivu tunnustatus ilma samaväärse mõistmiseta, püsib ta kui meie kultuuri tuuma pidetu viljatuse märk.

Seetõttu tahaksingi rõhutada, et eksitav on Kõivu mõistmine meie kultuuris sissejuu humanistlike ja rahvuslike ideaalide võtmes. Kõivust rääkimisel on see meil endise ja avaldus viimasena nt Mihkel Muti arvustuses Kõivu lavastusele «Küüni täitmine» Ekspress 25.11) milles selgelt öeldud, et Kõivu tekstis väljenduvad eesti asi, ürgse (=ürgolemus?) ja absurd, mis tekib elu tajumisel tühisuste tühisusena (selline taju võimalik ainult siis, kui usutakse, et elu saab seada ja edendada ka mingite mitteti ideaalide järgi). Selle nägemuse järgi oleks Kõiv siis üks eesti algupärane Beckett Camus.

Näeksin Kõivu metafüüsiliste luulude taotlust siiski teiselaadsena. Kui rahvuslike ja

humanistlike ideaalide austajad leiavad oma ideaalid justkui imena maale langeni teevad oma teemaks selle vastuolu, mida nad näevad ideaalide ja ümbritseva teg vahel, siis Kõivu huvitab, kust me oleme need ideaalid ja üldse kõik ideed, mis me idealiseerimisi kujundavad, üldse võtnud. Ja siin arvab Kõiv, et ega ideed ja ideaal taevast lange ja avarapilgulisemast vaatest selgub, et me oleme iseoma keele ja sõltlaste ja vangidena enda jaoks need ideed kujundanud, milles me nüüd sipl

Nii võib aru saada Kõivu võtmeloosungitest, et pole midagi muud kui üks «kuldse tagantvalgus» ja kõik me oleme Aadama pojad. Ja mulle tundub, et Kõivul oleks rohkem öelda, kui me ei otsi tema tekstidest mitte ürgsete sundide ja elu tühisuse absurdsuse väljendust, vaid selle keele ja konteksti komplitseeritud vastasmõjude mehhanismi läbivalgustamist, mis meie igapäevast tegelikkust kujundab.

Sellest aspektist vaadatuna ühtivad Kõivu kirjandustekstid ja filosoferimised kattu perekonnasarnasuste ringiga, mis 20. sajandi vaimuteaduste üksteisest mõjutatute arengutele ühiselt omased on.

Siinne ruum ei võimalda sisse juhatada seda haaramatut tänapäevaste autorite ja hulka, mis kõik Kõivu mõistmisel ja tõlgendamisel käepärastena kõne alla võiksid julgelt võib viidata Heideggeri keele ja olemise käsitlustele, Foucault' keele-, ruum subjekti- ja võimumõtestustele, katkestustele historismis ja Ranke progresseeruva ajaloomõistmises, mis endale sotsiaaljaloo ja sotsioloogia endana teed rajasid, ruumikogemuse väärtustamisele lineaarse aja uurimise arvelt, mis iseloomustab Harvey'd jt geograafe jne jne.

Need on arengud, mille taustalt võib selgineda Kõivu mõtlemise kõige põhilisem t mis on Kõivu selliste tänini selginemata väljaütlemiste, et inimene on eelkõige KO alles siis AJA-LIK, ning igal juhul mitte INIM-LIK, taga.

See on ka taust, millelt võime mõista Kõivu ütlemisi «ma ei ole humanist» ja «ma rahvuse asja» ja «ma ei ole psühholoogiline», mida senini täie tõsidusega pole tal kuulda võtta.

Pikk tee Kõivuni

Kui neid lauseid on mõistetud ja kui Kõivu tõlgendused vabanevad neile Kõivu enclauseitele vasturääkimise kattevarjust, siis peaks ka selguma, et Kõiv ei vastusta tã aega, ei võitle kõige selle vastu, mida tihti küüniliseks, pidetuks ja pinnaliseks on n (Priit Pedajas: Meeldib sulle siis maailm, nagu ta on? Madis Kõiv: Muidugi ta ei me ta ei saa ka kuidagi teisiti olla.), vaid püüab avarapilgulisemalt läbi valgustada sed tãnu millele me kõik täna siin sellised oleme, nagu me just oleme.

Nutta pole siin midagi, sest rohkem mõistnud oleme me igal juhul siis, kui me mõi seda, mida me mõista ei taha. Sest teisitolemist ja teisitolemise võimalusi ei saa l tajuda varem, kui on eelkõige väga selgesti mõistetud seda, kuidas ja millepärast Selles osas on eesti kultuuril Kõivu lugemisel veel pikk tee läbi käia, antagu siis N mitte (sest on ju Nobelid ikka enamasti populaarsemate ja kergemate asjadega t need, millesse Kõiv ennast seganud).

Ja kui selle käigus ka mõne veendunud humanisti ja läbematu ideaalitseja koer p Kõivuks ristitud saama, on nõnda ometi parem kui ilma kõigeta, sest just sellised c panused mängus, mida eesti kultuuris tähistab Madis Kõivu nimi.

Palju õnne...

Miks on Madis Kõiv teile oluline?

Jaak Rähesoo, *teatrikriitik*

Madis Kõivu loomingus üllatavad nii maht, mitmekesisus kui ka tähendusrikkus. Ki üksnes kõige silmatorkavam osa, draamalooming, siis hõlmab see koos dramatis ja kahasse kirjutatud näidenditega juba praegu oma nähtavas massiivis üle tosina

nimetuse. Ja seal on nii puhtjuhuslikke, biograafilisi kui autobiograafilisi näidendeid küll ühes üldises Kõivu maailmas, mida iseloomustavad kinnise ruumi ja pöördum sündmuskäiguga seotud paratamatusetunne ning teravdatud tõlgendamisvajadus varjamisstrateegia, aga samas igaüks omaette iseärasustega, mis annavad küllal erinevaid lavastamisvõimalusi. Need on näidendid, mis jäävad teatritele ahvatluse edaspidigi.

Jaan Kangilaski *Eesti Analytilise Filosoofia Selts*

Madis Kõivu teeneid analytilise filosoferimisviisi juurutamisel Eestis on raske üle Kuigi talle endale näib sydamelähedasem olevat veidi teistsugune filosoofia, pole hoidnud kokku jõudu ega aega loogika, keele-, vaimu- ja matemaatikafilosoofia p kriitilisel tutvustamisel, eelkõige seminaride ja loengute kaudu.

Priit Pedajas, *lavastaja*

Kõiv on eesti teatrit väga oluliselt mõjutanud ja jääb tükiks ajaks mõjutama, kuigi t vaevalt selle peale tuli, kui näidendeid kirjutama hakkas. Suurem osa tema näider sündinud tema enda vajadusest asju selgeks mõelda või oma ängid mõttes korra mitte teatritele ning selle vajadustele mõeldes.

Mul tulevad puha rõõmsad mõtted pähe, kui Kõivust mõtlen. Tema tekste teatris t pööraselt raske, peaaegu võimatu - kuid need tekstid on väga elusad ja mitmekihi lõbusad ja kurvad ühtaegu, lihtsad ja väga keerulised. Nad kõnelevad meist siin ja kirjutagu ta Spinozast, Heideggerist või mõnest kolkaullikesest. Nad on väga suuri rikastanud meie arusaamist teatri võimalustest ja võimalikkusest võimatut vahend.

Ain Kaalep, *Akadeemia peatoimetaja*

Kui üldse keegi eestlastest väärrib Nobeli kirjanduspreemiat, siis on Jaan Krossi või Kaplinski kõrval, kellest seni kandidaatidena juttu olnud, kindlasti ka Madis Kõiv.

© Postimees 1999
